

A DICALIS ÖSSZEÍRÁSOK GYŰJTEMÉNYE AZ ORSZÁGOS LEVÉLTÁRBAN.

ACSÁDY IGNÁCZTÓL.

Az országos levéltár számos nagy és kútfői szempontból fölötté becses gyűjteménye közt van egy, mely a mohácsi vész után 1696-ig terjedő, úgynevezett dicalis összeírásokat tartalmazza s ez idő szerint 64 hatalmas, nagyjából folio-alakú kötetből áll. A gyűjteményt még a múlt században a régi királyi kamara, a magyar országos pénzügyi szervezet legfőbb közege állította össze, a mint az az egyes kötetek hátán levő aranynyomású címekből és a kötetek régibb számozásából kitűnik. Később azonban a gyűjteményt újjá rendezték, a mohácsi vész előtti iratokat a diplomatikai levéltárba helyezték át, s csak a mohácsi vész utáni anyagot hagyták meg, mely lehetőleg megyék szerint csoportosított, az egyes kötetek pedig új számozást nyertek. Ez idő szerint tehát a gyűjtemény, melyben egyébiránt a dicalis összeírások mellett sok más pénzügyi irat, hátralék-kimutatás, adó- és tized-számadás van, a törökvilág két századát öleli föl s erre nézve a maga nemében páratlanul gazdag kútfő, mert nemcsak az egyes vármegyék, hanem az egyes községek állapotait s időnkint való változásait tárja fel az utókor előtt.

A gyűjtemény kútfői értéke nyomban szembetűnik, mihelyt tudjuk, mit értsünk dicalis összeírás alatt. A magyar országgyűlés, mióta királyainknak adót — rovást, dicát — ajánlott meg, egész a XVIII. századig, sohasem fix évi összeget, pl. évi száz vagy kétszázezer forintot szavazott meg. Mindig csak arra hatalmazta fel a királyt, hogy kincstára számára (egy vagy több éven át, a mennyire egy-egy dica megszavaztatott) egy vagy több forintot szedessen be minden úgynevezett füst vagy pedig kapu után. A füst — «fumus» — általában minden olyan házat jelentett, melyben földesúri hatalom alatt álló, tehát jobbágy- vagy zsellér-család

lakott. A kapu vagy porta alatt pedig egész a XVI. század végeig egy egész jobbágytelket értettek, még ha több család gazdálkodott is rajta. Minthogy azonban a füstök vagy a porták száma folyton változott, olyan években, mikor az országgyűlés adót szavazott meg a királynak, ez a maga közegei által újra megszámláltatta az országban levő füstöket vagy portákat, s minden községre, illetve vármegyére annyi egy vagy két forintot vetett ki, a hány füst vagy porta volt benne. A számlálást rendszeren minden vármegyében külön a király által kinevezett tisztviselő hajtotta végre, a ki az alispán, a szolgabírák és a jegyző támogatásával faluról falura bejárta a vármegyét s a falusi bíró bevallása és a helyszíni szemle alapján megállapította, hogy minden helységben hány adóköteles füst vagy porta — a legtöbb esetben a porta alapján szavazták meg az adót — van, s ennek megfelelően a helység hány forintot köteles adóban fizetni. E tételeket falvankint lajstromba foglalta s a lajstromot vagy összeírást, mely vármegyéje minden helységét felölelte, a király legfőbb pénzügyi közegéhez, a mohácsi vész előtt a kincstartóhoz, azután a királyi kamarához terjesztette be. Ez a lajstrom a dicális összeírás.

Ilyen összeírások már a XV. századból maradtak ránk, s bennök is megvannak az összes adózó falvak portáik számával együtt, sőt némelyikben már meg van említve minden község földesurának neve is. Később azonban a rovónak sokkal többet kellett lajstromába föl jegyeznie. A portákba foglalt jobbágylakosság csak egy részét tette a földesúri hatalom alá vetett összes lakosságnak, melynek más része nem vétetett «rovatal»-ba vagy «ravatal»-ba, vagyis nem rovatott meg adóval, akár azért, mert a jobbágynek, noha egy egész telken gazdálkodott, nem volt meg a törvényt szabta vagyron-minimuma (ilyen jobbágyot neveztek szegénynek), akár mert fel volt mentve a földesúri tehertől (= szabados), akár mert leégett vagy újonnan telepített telken gazdálkodott, melyek bizonyos ideig adómentességet élveztek, akár mert zsellér volt s mint falusi kézműves vagy napszámos kereste kenyerét. Minthogy ilyenek minden egyes faluban laktak, hogy a kincstartó a károsodástól lehetőleg megóvja, a rovó nemcsak az adóköteles, hanem az adót bármi okból nem fizető jobbágylakosságot is följegyzé lajstromába s minden egyes falunál feltüntette, hogy hány szegény, pusztá, égett vagy új telek, hány zsellér stb. van ott.

Ezek a lajstromok az egyes falvak népességi és gazdasági viszonyairól már nagyon kimerítő képet adnak, s minden helység fejlődésének egész menetét, növekedését vagy pusztulását megvilágítják.

De van bennök még számtalan más kortörténeti vonás és adat. Minthogy a porták száma nemcsak a telkek számától, hanem a rajtok gazdálkodó jobbágyok vagyoni viszonyaitól is függött, a rovó följegyezett számos oly körülményt, mely az adóképességet befolyásolhatta: járványt, aszályt, árvizet, ellenséges támadást, tűzvészt és sok egyebet. Minthogy továbbá azon falvak, melyek a mohácsi vész után a töröknek behódolni kényszerültek, az országgyűlésileg megszavazott adótételnek csak felét fizették, a rovó mindenütt megjegyezte, hódolt vagy hódolatlan-e az illető helység, s így összeírásaiból évről évre nyomon követhetni a török hódoltság terjedését és időnkinti változásait minden egyes vármegyében. Könnyen megállapítható belőlük továbbá az egyes falvak végleges vagy csak időleges pusztulása vagy újra betelepítése. Minthogy időnkint olyan elemek is megadóztattak, melyek rendesen mentességet élveztek, vagy más alakban fizették az adót, ilyenek a nem kiváltságos osztályok köréből a molnárok, szénégetők, falusi kereskedők, új-keresztények és zsidók, a kiváltságosak köréből az egytelkes és armalista nemesek és plebánosok, a dicalis összeírások az ő számukat és vagyoni viszonyaikat illetőleg szintén sokféle tájékoztatást nyújtanak, s ezenkívül az egyes birtokos nemesi családokról, a földbirtok megoszlásáról, számos régi közigazgatási alakulatról — soltésztség, kenézség, valpótság, vajdaság — nyújtanak tájékoztatást.

A dicalis összeírások sokoldalú tanúságainak értékesítésére és dús tartalmuk feldolgozására több munkámban tettem kísérletet, megjelölve bennök a módszert, mely szerint az itt felhalmozott anyag a történetírás céljaira hasznosítható. Szederkényi Nándor Heves vármegye történetéről szóló becses művében szintén bőven merített e forrásból s ezzel művének értékes és tanulságos tartalmat adott. Más megyei monografusunk azonban eddig nem igen használta fel a dicalis összeírásokat, talán azért, mert tudomása sincs, milyen nagyszerű s a legtöbb vármegyére kiterjedő gyűjtemény áll belőlük rendelkezésre az országos levéltárban. Van ugyan ily dicalis összeírás másutt is, kétségkívül számos megyei levél-

tárban is. Sőt az országos levéltár minden ilyen összeírása sincs a nagy gyűjteménybe bekebelezve. A mohácsi vész előttiék külön őriztetnek a diplomatikai osztályban, a mohácsi vész utániakból pedig még sok hever a limbusban vagy más gyűjteményekben, honnan csak később fognak a főgyűjteménybe oszthatni.

De ez a főgyűjtemény már ma és magában véve is elég gazdag, s most, midőn számos vármegye iratja meg történetét, nem fölösleges történészeink figyelmét ezen gyűjteményre s kútfoi jelentőségére irányozni. És hogy tájékozva legyenek arról, melyik kötetben s milyen évekről találhatnak valamely vármegyéről dicalis összeírást, a hatvannégy kötetre terjedő gyűjtemény minden egyes kötetének tartalmát külön fogom ismertetni. Még csak azt bocsátom előre, hogy a mohácsi véstől bezárólag 1596-ig mindig a porta — egy egész jobbágytelek, — 1598-tól 1608-ig a ház vagy füst, 1609-től a század végeig ismét a porta — csakhogy ez ekkor már vagy négy egész jobbágytelket vagy 12 zsellércsaládot tett — szolgált az összeírás alapjául, s a hol egyéb jelezve nincs, ott olyan összeírást értek, mely falvankint az egész megyének portáit s legfőlebb még a földesurak nevét adja. Ellenben ott, hol a «részletes» jelzöt használok, e szóval azt akarom jelezni, hogy a falvakban élő nem adózó lakosság is föl van benne sorolva. Végül a taksások alatt a taksát fizető, tehát nem földműveléssel foglalkozó elemeket, molnárokat, plebánosokat, egytelkes nemeseket értem.

És most áttérek az országos levéltárban levő dicalis összeírások gyűjteményének kötetenkint való ismertetésére, a köteteknek most érvényes számozása szerint.

Az I. kötet *Abauj vármegye* összeírásait tartalmazza. Nagyon hasznavehető, könnyen olvasható indexek nyitják meg, az egyik azon helységekről, a másik azon családokról, melyek az összeírásokban előfordulnak. Ezután következnek maguk a dicalis lajstromok, a legrégebb 1532-ből. Erre szünet áll be s a negyvenes évtized egyáltalán nincs képviselve. Annál gazdagabbak a következő decenniumok: megvannak az 1552., 1553., 1554. és 1556., az 1564., 1565., 1566. és 1567-iki lajstromok. Mindezek nagyobbára csak helységenkint összegezik a porták számát s nem mindegyik mutatja ki még a birtokosok nevét sem. Annál pontosabban készültek a XVI. századra vonatkozó összes többi lajstromok. Már az 1570-iki, mely 1569. augusztusban készült, feltünteteti

helységenkint és birtokosok szerint az egész és fél, valamint pusztá telkeket és a zsellérek számát. E mintára készült az 1572-iki, mely azért is nagyon tanuságos, mert világosan kitűnik belőle, hogy a rovó mit értett egy-egy porta alatt. Mindenütt megjelöli, hogy egy egész jobbágytelek vagy két féltelek egyenlő egy portával. Ép ily részletesek az 1576., 1578., 1582., 1588. és 1596-iki lajstromok; ellenben az 1579-iki csak községenkint adja a portákat. Az 1598., 1599., 1600., 1601., 1602., 1603., 1604., 1605. és 1608. évek lajstromai a törvény értelmében már nem a portákat, hanem helységenkint, sőt néhol a birtokosok szerint a lakott házak számát mutatják ki. De 1609-ben az adó alapjául ismét a portát vették, s minthogy a törvény kimondotta, hogy egy portára négy egész telkes jobbágy vagy 12 zsellér veendő, 1610-től kezdve az összeírás külön kimutatja a jobbágy- és zsellér-portákat. Így készültek az 1610., 1613., 1618., 1620., 1622., 1625., 1630., 1635., 1648-iki összeírások. A kötetet két igen becses és részletes összeírás zárja be 1696-ból, mely a negyed- és nyolczadtelkeket s részben az egész jobbágylakosságot név szerint kimutatja, s melyekhez egy 1707-iki *rectificatio* járul.

A II. kötetre az van nyomatva, hogy *Fejér* (Albensis), *Arad* és *Árva* megyékre vonatkozik. Aradmegyéről azonban nincs benne semmi, Fejér vármegye szintén csak két 1543. évi töredékkel szerepel; néhány falu viszonyai vannak benne feltüntetve, de azért e töredékek igen becsesek. Árva összeírásai 1548-tól kezdődnek és ez az év igen részletes. 1549-től 1578-ig össze vannak állítva községenkint a porták, 1566-ból külön szintén csak a porták; de már az 1567., 1574., 1576. és 1577-iki egész részletes s a jobbágyság többi elemeit is kimutatja, 1596-tal kezdődik a házak összeírása, de az 1598-ikiban a nemesekről is sok adat van, az 1600-iki pedig kívülök a plebánosokat is kimutatja. Megvannak még az 1601., 1602., 1603., 1605-iki kimutatások házak szerint, az 1609-iki némi részletekkel, az 1610., az 1613., 1619., 1623., 1626., 1635., 1638-iki összeírások porták szerint sok fontos adóügyi és kortörténelmi adattal. A kötetet az 1696-ik részletes összeírás zárja be.

A III. kötet *Bars* és *Baranya* vármegyéket öleli föl. Baranya azonban csupán két igen részletes 1696-iki összeírással van képviselve. Annál régiebbek és részletesebbek Bars összeírásai. Megvannak az 1532., 1533., 1534., 1535., 1536., 1541.,

1442., 1544., 1545., 1546., 1548., 1549-iki lajstromok, melyek mind részletesek, de legbehatóbb a két utolsó, ellenben az 1696-iki nem elég kimerítő.

A IV. és V. kötetek *Bars* összeírásainak folytatásai. Amazt *Bars* indexe nyitja meg. Azután következnek az 1550., 1552., 1553-iki lajstromok csupán a portákkal, ellenben az 1554-iki igen részletes. Az 1555-iki ismét csak a portákat adja, míg az 1559-iki újra részletes. 1564-ről két lajstrom van, az egyik a portákon kívül a molnárokat, a másik a lakosság többi elemeit is részletesen felsorolja. Az 1565-iki csak a portákat, az 1566-iki a többi lakosságot is adja. Az ötödik kötetben az 1567., 1570., 1572., 1576., 1588., 1596-iki csak a portákat adja, de a legutóbbi a malmokról, a lakosság vándorlásáról is nyújt némi tájékozást. Az 1598., 1599., 1601., 1602., 1603-iki összeírás a házakat, az 1609., 1610., 1614., 1618., 1619., 1622., 1626., 1635., 1638., 1647. évek a jobbágy- és zsellér portákat mutatják ki. 1696-ról két igen fontos és részletes összeírás van; az egyik a jobbágynépességet, a másik a nemességet sorolja fel.

A VI. kötet *Békés* és *Bereg* vármegyéket öleli föl. *Békés*ből azonban csak az 1552., 1553. és 1560. évek vannak benne, melyek közül főleg a legelső igen becses. *Beregből* itt vannak az 1530., 1533., 1544., 1546., 1548., 1549., 1550., 1552., 1554. és 1564. évek, melyek majdnem mind igen részletesek. A legbecsesebb azonban az 1570-iki, mely név szerint sorolja fel az egyes helységek összes jobbágylakosságát. E kötetben egyébiránt sok más olyan okmány van, mely tanulságosan megvilágítja *Bereg*-megye e korbéli viszonyait.

A VII. kötetben folytatódnak *Bereg* vármegye összeírásai s itt van a megye részletes indexe is. Megvannak az 1567., 1570., 1572-iki lajstromok, melyek mind igen részletesek s így igen becsesek. 1573-ból rövid följegyzések, 1576-ból igen kimerítő lajstrom, 1582. és 1588-ból csak a porták vannak, de 1593-ról van külön részletes összeírás a munkácsi uradalomról. Az 1596-iki csak a portákat, az 1599., 1600., 1601., 1602. és 1603-iki a házak számát adja s az 1599-iki azért különösen érdekes, mert adja az egytelkes nemesek, papok és batykok taksáját is. Megvannak még az 1608., 1610., 1618., 1619. és 1620-iki lajstromok, de csak a jobbágy- és zsellér-portákkal. Egy 1707-iki följegyzés zárja be a kötetet.

A VIII. kötet *Bihar* vármegyére vonatkozik, de itt van *Barsmegye* indexe s Biharé is. Tartalmazza továbbá Bihar 1552., 1554., 1555., 1597., 1599., 1605. évi kimutatásait porták szerint, s az 1696-iki igen részletes megyei összeírást.

A IX. kötet *Borsod* vármegyével foglalkozik. Van hozzá index is. Kezdődik az 1544-iki adó kivetésével. Ezután következnek: 1546. részletesebb; 1552., 1553. porták szerint; 1554. részletesebb; 1555., 1556. porták szerint; 1564. rendkívül részletes és becses; 1566., 1570., 1572., 1574., 1576., 1578., 1582., 1584., 1588. és 1596-iki porták; 1598., 1600., 1601., 1603., 1605., 1606. házak; 1609., 1610., 1613., 1618., 1619., 1620. porták szerint, s végül az 1696-iki részletes összeírás.

A X. XI. és XII. kötetben *Vas* vármegyével találkozunk. Az elsőben van index s utána következnek az 1538., 1540., 1541., 1548., 1549., 1553-iki adólajstromok, melyek nagyobbára mind részletesek és a portákon és birtokosain kívül a szegényeket, — az 1549-iki név szerint az egytelkeseket is — adják. Ellenben az 1555. és 1556-iki csak a portákat adja, míg az 1567-iki ismét igen részletes. E kötetben a megyére vonatkozó sok más adóügyi irat is van. A másodikban szintén van index, van továbbá több összeírás 1544-ből és 1545-ből, s igen becses itt a birtokos és az egytelkes nemesség összeírása. Ugyanitt vannak az 1570., 1572., 1573., 1574., 1576., 1582., 1588. és 1590-iki lajstromok, melyek mind igen részletesek. Az 1598-iki házak szerint készült összeírás zárja be e kötetet. Az utolsó kötet 1599-től kezdődik, s ez a lajstrom is a házakat mutatja ki. Ezután következik az 1598-iki lajstrom, mely sokkal bővebb és érdekesebb, mint az előbbi kötetbeli. 1599-ből ugyanitt van az egytelkesek, papok és birtokos nemesek névszerinti összeírása. 1601-ből megvannak a házak s a nemesek és papok; 1603-ból a házak, 1604-ből a nemesek összeírásai. Igen részletes az 1609-iki porta-összeírás; van ugyanez évről egy kimutatás az egytelkesek zselléreinek számáról is. Rendkívül becses és részletes az 1610-iki összeírás. Az 1615., 1617., 1619., 1622. és 1623-iki a jobbágy- és zsellérportákat adja, de a két utóbbi a puszta helyeket, az 1626-iki a portákon kívül a malmokat és egytelkeseket is, az 1628., 1629., 1630-iki csak a portákat, az 1635., 1640., 1641-iki a portákat és malmokat, az 1648-iki csak a portákat adja.

A XIII. kötetben *Csongrád* és *Komárom* vármegyéket találjuk. Csongrádból 1553-ról két összeírás is van. Az egyik egy adólajstrom töredéke; a másik szintén adólajstrom s valami 19 helységet sorol fel (köztük Makó, Dombegyháza, Tárnok, Kunágota, Kovácsháza stb. falvakat), melyekből azonban csak 191 frt adó folyt be, mert sok bennök a szegény ember. A vármegye egész többi területét a Tisza és a Maros mentén a törökök teljesen elpusztították; alispánja és szolgabirái a megyének már ekkor nem voltak. Van 1560-ból is egy kimutatás az árendába adott falvakról. Itt *Külső-Szolnok* megyéről is szó van. Sokkal számosabbak a lajstromok Komárom megyéről. Itt vannak az 1532., 1533., 1541., 1542. igen részletes, 1543. és 1544. csak porták szerinti lajstromok. 1554-ről van ugyan részletesebb is, ez azonban már *Esztergom* megyére is kiterjed. Az 1545-iki a portákat, az 1546-iki a többi jobbagyelemeket is, az 1549-iki csak a portákat, de külön az egytelkeseket is adja. Ez évről van különben részletesebb összeírás is. Egy 1549—64. összeírás a megye területén levő falvakat sorolja fel, 1550-ből csak a porták vannak, 1552-ből van részletesebb, 1553-ből a porták, 1554-ből csak a porták és a német katonák által okozott károk falvanként összeírva, 1555. és 1556-ból csak a porták vannak. Ellenben igen részletesek az 1559. és 1564-iki lajstromok, míg az 1576-iki újra csak a portákat mutatja ki. Vannak még összeírások 1566., 1567. (részletesek), 1569. (porták), 1572. (részletes), 1573., 1574., 1575., 1576., 1577., 1578., 1582. és 1593-ból, de csak a portákat adják. Az 1598., 1600., 1604. és 1609-iki lajstrom a házak számát s a két utóbbi név szerint az egytelkeseket adja. Az 1618., 1622., 1626., 1635., 1638., 1639. és 1648-iki lajstromok csupán a portákat mutatják ki.

A XIV. kötet *Gömör vármegyére* vonatkozik. Index is van benne. Megvannak az 1549., 1552., 1553., 1555., 1556., 1566., 1567., 1570., 1573., 1596., 1623., 1626., 1627., 1630., 1635., 1648. évi lajstromok, de csakis a portákat mutatják ki. Az 1549-iki még említi, hogy a megye területén 35 malom van. 1623-ból van egy kimutatás a bárány-, 1625-ből az egész tizedről. Az 1696-iki részletes összeírás zárja be a kötetet.

A XV. kötet *Gömör* és *Torna* vármegyékre terjed ki. Gömörhöz itt is van index. Az összeírások 1567-tel kezdődnek

s csak a portákat adják. Ellenben rendkívül részletesek és becsesek az 1570., 1572., 1574-iki összeírások, az elsőben Rozsnyó városáról is fontos adatokkal. Az 1576. és 1582-iki lajstromok csak a portákat adják. Viszont igen fontos az 1578-iki összeírás, mely *Tornát* is felöleli s a jobbágyokat név szerint felsorolja. Igen jó az 1588-iki lajstrom is. Az 1596-iki a portákat, az 1598., 1599., 1600., 1602., 1603., 1604., 1605., 1608. a házakat, 1609., 1610., 1614., 1618., 1620-iki a portákat adja. Ezután következik Torna vármegye. Megvannak az 1567., 1570., 1572., 1574., 1576., 1577., 1578., 1582., 1588., 1596. évek s egytől-egyig mind igen részletesek, némelyik egészen kitűnő, mert név szerint sorolja fel a lakosságot. Igen jók az 1598. és 1599-iki lajstromok is számos részlettel. Ezek, valamint az 1600., 1601., 1602., 1604., 1605., 1606., 1607., 1608. és 1609. évek a házakat, vagy mint a rovó mondja, a füstöket adják, de néha a szabadosokat és molnárokat is. Az 1610., 1613., 1614., 1619., 1620., 1626., 1630. és 1635-iki összeírás csak a portákat öleli föl.

A XVI. kötetben *Heves* vármegye viszi ugyan a főszerepet, de *Pest*, *Pilis*, *Külső-Szolnok* és *Csongrád* vármegyék-ről szintén vannak benne adatok. Megvannak Hevesről az 1546., 1549., 1552., 1554., 1565. évi lajstromok, a két első igen részletes, a másik kettő a megye állapotáról és pusztulásáról sok tájékoztatást nyújt. 1565-ről Heves- és *Pest*, 1588-ról a kettőn kívül *Pilis* megyék töredékes lajstroma, és 1635., 1639-ről Heves, 1647-ről Heves, *Külső-Szolnok* és *Csongrád* portái vannak feltüntetve. A kötetet Heves és Külső-Szolnok 1696-iki részletes összeírása zárja be.

A XVII. és XVIII. kötet *Hont*, és pedig Kis- és Nagy-Hont vármegye összeírásait tartalmazza. Kezdődik az 1531. és 1541. évi porta-kimutatással. 1542-ről van egy a portákkal, az egytelkesek és plébánosok név szerinti felsorolásával, egy pedig, mely szintén nagyon érdekes, a jobbágyok sexagesimáját¹ mutatja ki. Az 1543-iki igen részletes, az 1549-iki csak a portaszámot adja. Ezután következnek az 1552., 1553., 1554., 1555., 1556., 1557., 1559. évek, mind csak a portákkal, de mindegyik igen sok fontos kortörténelmi följegyzést ad az egyes falvokról úgy, hogy a megye

¹ Az 1542-iki sexagesima-adóról részletesen szólok Magyarország pénzügyei I. Ferdinánd alatt 1526—64. című munkámban.

monografusa rendkívül becses adatokat talál bennök. Még kitünőbb az 1564-iki, melyből három példány van, egy csak a portákat, a másik kettő a többi lakosságot is felöleli. Ezeket követik az 1565., 1569., 1572. és 1576-iki lajstromok, melyek közül a két első a portákon kívül más részleteket is nyújt. A Hontra vonatkozó másik kötet 1570-nel kezdődik; ez évről van három is, az egyik fontos tájékoztatást nyújt a tatárdúlásról, a másik a zsellérek és molnárok számát adja, a harmadik szintén tartalmaz némi részleteket, valamint az 1572-iki is. Ellenben az 1573., 1574., 1575., 1576., 1577., 1578., 1582., 1583., 1588. és 1593. évek csak a porták számát, az 1593-iki némi részletekkel, az 1596., 1598., 1599., 1600. (a molnárok taksáját is), 1601. (a molnárok és plébánosok taksáját is), 1608. évek a házak számát, az 1609., 1610., 1613., 1623., 1624., 1626., 1635., 1639., 1648. évek csak a portákat adják. 1628-ról van az iratok közt kimutatás a kilenczetről és a tízetről. 1696-ról itt is van részletes összeírás, de a kötetet az 1707-iki rendkívül nagy — egy egész kötetre terjedő — összeírás zárja be.

A XIX. kötet *Győr vármegyére* vonatkozik. Kezdődik az 1531-iki részletes és az 1532-iki — a megye állapotáról igen fontos tájékoztatást nyújtó-összeírással. Ez után következnek az 1535., 1536., 1541., 1544., 1548., 1549., 1553., 1554., 1555., 1557., 1559., 1564., 1565., 1566., 1568., 1570. évi lajstromok, melyek háromnak kivételével mind igen részletesek. Az 1572., 1574., 1575., 1577. évek csak a portákat mutatják ki, az 1578., 1582. évek újra részletesek. 1584-ről csak a portákat vesszük, de az 1593-iki ismét részletes. Ellenben csupán a portákat adják a további 1609. (de sok tájékoztató van benne a megye állapotáról), 1611., 1613., 1619., 1622., 1626., 1627., 1635. évi kimutatások.

A XX. kötet adja *Liptó vármegye* összeírásait. Kezdődik 1535-tel, mely csupán a portákat adja. Ezután következik az 1536. (részletes), 1548, 1549. (részletes), 1550. (részletes), 1552. és 1553. (részletes) évi lajstrom. 1554-ről itt van Liptón kívül *Árva* összeírása is. Ez és az 1555. és 1556. évi csak a portákat adja. Ellenben igen jó és részletes az 1557. és 1559. évi. Az 1565., 1572., 1573. és 1574-ki csak a portákról szól, míg az 1588., 1593., 1596., 1598., 1600., 1601., 1602., 1603., 1604., 1610., 1613., 1618., 1620. évek, akár a portákat, akár a házakat

mutatják ki, mind kiterjeszkednek a jobbágylakosság többi elemeire, az 1602—4. évek az egytelkes nemesekre és szabadosokra is. Az 1623., 1626. (némi részletekkel és a nemesi kuriák összeírásával), 1634., 1638. (részletesebb) és 1648-iki a portákat adja. Van a kötetben, melyet az 1696. évi kimerítő összeírás zár be, egy 1579-iki részletes tizedlajstrom s a közmunkára vonatkozó számos kimutatás.

A XXI. kötet *Máramaros* megyére vonatkozik. Itt összesen csak kilencz kimutatás van, de mindegyik részletes és rendkívül becses. Ezek az 1530., 1542., 1543., 1548., 1550., 1552., 1553., 1554., 1555. évből valók. Egytől-egyig mind érdekes, főleg az 1542-ki, mely 1) a jobbágybirtokos nemeseket (volt 199), 2) az egytelkeseket (volt 151), 3) a porták számát, 4) a sexagesimát, 5) a városok portáit igen részletesen (volt bennök 679), 6) a napszámosok (mercenarii) adóját (17 frt 47 kr.) is kimutatja. Az 1548. és 1550-ikiben sok a kortörténelmi adat, az 1554-ikiben főleg az öt város sóbányászati ipara van megvilágítva. A többi összeírás is mind kitünő és sokoldalú. Megvan kívülök még 1554-ből Remete község külön összeírása és becsűje, mely szintén igen tanuságos s melyet egy művemben¹ már részletesen ismertettem.

A XXII. kötet *Moson* vármegyét öleli fel. Megvannak az 1532. (részletes), 1533., 1534., 1535. (e kettő részletes, sőt a nemesi kuriákat és plébánosokat is adja), 1536., 1538. (részletes), 1539. (részletes), 1541., 1542., 1544., 1546. (részletes, a plébánosok és egytelkesek is), 1548. (részletes), 1549. (részletes, egytelkesek is), 1550., 1552., 1553., 1554., 1555. (mindkettő igen részletes), 1556., 1557., 1559., 1564., 1566., 1567., 1569., 1570., 1572. (az utóbbi 8 mind részletes), 1574., 1576. (részletes), 1582., 1596. (részletes), 1598., 1600., 1601., 1603., 1604. (a két utóbbi a házakon kívül az egytelkeseket is adja névszerint), 1609., 1611., 1613., 1618., 1622., 1626., 1638., 1647. évi összeírások. Az utóbbiak az 1638-ikin kívül, mely csak a portákat adja, mind igen részletesek és pontosak. Különösen becses az 1647-iki, mely az egytelkesekre stb. is kiterjed. Az 1696. évi részletes összeírás zárja be a kötetet, mely azonban 1549-ből *Győr-megye* részletes összeírását is adja az egytelkesekkel együtt. Van

¹ Magyarország pénzügyei I. Ferdinánd alatt. 212. l.

benne még egy igen terjedelmes adóügyi kimutatás az 1564—1601. évekről Moson, Sopron, Vas, Zala, Győr, Somogy, Veszprém, Varasd, Zágráb megyékről.

A XXIII. és XXIV. kötetek *Nógrád* vármegyére vonatkoznak. Amabban vannak az 1542., 1544. (részletes), 1545., 1548., 1567., 1635. (némi részletek), 1638. évi kimutatások. Emez az 1542. (némi részletekkel), 1548. (nagyon részletes), 1552., 1564. (részletes), 1566., 1567., 1569., 1570., 1572., 1574., 1575., 1576., 1578., 1583., 1584., 1593., 1596., 1598., 1600., 1603., 1608., 1609., 1610., 1614., 1619., 1622., 1626., 1647. (némi részletek) évi lajstromokat s az 1696-iki terjedelmes összeírást nyújtja. Megvannak ugyanitt *Hont* megye 1574., 1583., 1584. évi portáinak kimutatásai.

A következő öt, szám szerint a XXV., XXVI., XXVII., XXVIII., és XXIX. kötet a nagy *Nyitra vármegyét* öleli fel. Közülök az első az 1532., 1533. (mindkettő részletes), 1539., 1540. (részletes), 1541., 1542., 1543. (mindkettő részletes), 1545., 1546. és 1547. évi porták összeírását adja. A második az 1548. év részletes összeírásával kezdődik. Ezt követi 1556-ból egy igen érdekes leírása a török által az egyes falvakban okozott pusztításnak, 1557-ből pedig *Bars* vármegye részletes összeírása. Ugyanott vannak Nyitrának 1566., 1567., 1569., 1570., 1572., 1574., 1576., 1588., 1600 (házak), 1645. évi portaösszeírásai. A harmadik kötet az 1531., 1535., 1536. (mindhárom részletes), 1537., 1541., 1545. (ez a 20 dénáros lucrum camerae kivétele céljából készült), 1549. (ez évről kettő van, az egyik a portákat és az egytelkeseket adja, a másik általában igen részletes), 1550., 1552., 1553., 1554., 1555. összeírásokat tartalmazza. A negyedik kötetben az 1555., 1556., 1557., 1559., 1564., 1565., 1566. és 1569. évi porta-összeírások foglaltatnak. Végül az ötödik kötet a következő évek összeírásait nyújtja: 1566., 1567. (mindkettő részletes), 1572., 1574., 1576. (igen részletes), 1593., 1596., 1598., 1600., 1601., 1602., 1603., 1608. (az öt utóbbi igen érdekes, mert az egytelkeseket is felsorolja), 1610., 1613., 1618., 1622., 1626., 1635., 1638. és 1648. Különösen becses az utóbbi, mert itt a nemesek, sőt a kézművesek is összeírják. Az 1696-iki igen bő összeírás zárja be a kötetet, melyben van egy nagyobb számadás a pozsonyi kamará-

nál 1593-ban befolyt 32,110 frt 58 drról, továbbá 1607-ből a nyitrai vár három havi bevétele, melyre rá van ugyan jegyezve: inutile, mely azonban nagyon érdekes.

További négy kötet, és pedig a XXX., XXXI., XXXII. és XXXIII. a szintén igen nagy *Pozsony* vármegye összeírásait adja. Az elsőnek tartalma: 1532-ről két töredék, de igen részletes, 1533-ról egy járás (Balogh Balázs járasa Mátyusföldén), és egy másik járás, mindkettő igen részletes; 1534-iki cím alatt egy harmadik járás 1533. évi összeírása. 1536-ról az egész megye részletes összeírása, 1541-ből csak azon porták, melyek az adót már megfizették; ugyanez évről a pozsonyi várhoz tartozó összes jobbágyok urbariuma, 1542-ről a porták és az összes egytelkesek név szerint, 1544-ből a porták némi részletekkel, míg az 1548-iki lajstrom igen részletes. A második kötetben (XXXI. kötet) igen sok a nem Pozsony vármegyét illető adóügyi és pénzügyi irat. Itt van a többek közt a pozsonyi kamara alá tartozó összes vármegyék portáinak kimutatása 1549—1575., illetve 1579. közt. Itt vannak még 1553-ból *Pest* és *Szolnok*, 1613-ból *Pilis*, 1639. és 1647. (ebben a nemesek is összeírvák) és 1696-ból *Pest*, *Solt* és *Pilis* megyék összeírása. Közvetlenül Pozsonyra vonatkoznak az 1539., 1543., 1544. (részletes), 1552. (sok érdekes helytörténeti adattal), 1553., 1554., 1555. (mindhárom részletes), 1556., 1557., 1559. (mindkettő részletes), 1564., 1575., 1596. évi porta-összeírások, továbbá 1553-ból a spanyol és magyar katonaság okozta kár felvétele, 1592-ből igen becses összeírás a szentgyörgyi várhoz tartozó jobbágyokról és zsellérekről. A harmadik kötetben szintén igen sok az adóügyi irat; itt van például az összes megyék portáinak kimutatása az 1596., 1598. és 1604. évekről. Magára Pozsonyra vonatkoznak az 1566., 1567., 1578., 1586., 1588., 1593. (az öt utolsó egész részletes), 1595., 1596. (részletes), 1598., 1599., 1600. és 1601. évi összeírások. Különösen becses, mert részletes az utóbbi négy, mely az egytelkesekre, főleg a csallóköziekre, és a papokra is kiterjed. Végül az utolsó kötet az 1601., 1602., 1603., 1604., 1608., 1609., 1610., 1613., 1618., 1622., 1626., 1635. és 1649. évi kimutatásokat tartalmazza, melyek az utóbbinak kivételével mind igen részletesek s az 1601—1608. évek az egytelkeseket, anabaptistákat, molnárokat és plébánosokat is kimutatják.

A XXXIV. kötet *Sáros* vármegye összeírásait tartalmazza. Megnyitja a sort az 1567-iki, mely a legjelesebbek közé tartozik. A rovó felsorolja az összes egész vagy féltelkes jobbágyokat s világosan látjuk eljárását a porták megállapítása körül; feljegyzí továbbá a pusztá telkeket s a zselléreket úgy, hogy a lakosság e rétegének száma is megállapítható. Az 1570-iki csak a porták számát adja ugyan, de a következő 1572., 1576., 1578., 1582., 1588. éviak mind igen részletesek. Az 1598., 1599., 1600., 1601., 1602., 1603., 1605., 1608. évi a házak összeírását adja, igen sok kortörténelmi részlettel, így az 1605-ikiben minden járásban felsorolja a leégetett falvakat. Az 1609., 1610., 1613., 1618., 1620. (a taksásokat is), 1626. (szintén a taksásokat), 1635. (malmok is) és 1647. (némi részletekkel) összeírások a porták számát mutatják ki.

A XXXV. kötet *Szepes vármegyére* vonatkozik. A két első összeírás 1538-ból és 1544-ből csak a községenkint befolyt adót mutatja ugyan ki, de sok helytörténelmi adatot nyújt. 1548-ból és 1549-ből azonban már van részletes összeírás. Van továbbá 1550., 1552., 1553., 1554., 1555., 1557. (az utóbbi négy részletes), 1559., 1564. (igen részletes), 1565., 1566. (igen részletes, ugyanez évről érdekes alispáni jelentés a megye állapotáról), 1593. (részletes), 1622., 1646-ik évről s ez utóbbi kettő az egytelkesekre is kiterjed. Fölötte becses azonban az 1696-iki nagy összeírás, mely a városok és falvak lakóit név szerint, mindegyiket birtokával és évi termésével írja össze.

A XXXVI. kötet *Szepes- és Ung* vármegyékre terjed ki. Szepesről megvannak az: 1567., 1570., 1572., 1574., 1576., 1578., 1582., 1588., 1596-iki összeírások; mind igen érdekes, sőt a legtöbb az egyes helységeknek valóságos helyszíni leírása számos kortörténelmi adattal, mert a rovó például olyanokat is följegyez, hogy ezt vagy azt a féltelket a jobbágy pusztán hagyta, mert földesura rosszul bánt vele. Ugyane megyére vonatkoznak még a házak összeírásai az 1598., 1599., 1600., 1601., 1602., 1603., 1604., 1605. és 1606. és a portáké 1609., 1610., 1613., 1619., 1620-ik évekből. Ezután következik Ungra vonatkozólag az 1600., 1601., 1602., 1603., 1604., 1605., 1608. (eddig a házak; azután a porták) 1609., 1610., 1613. és 1620-iki összeírások. Ezután következik egy 1574-iki igen részletes összeírás, melyet azonban

a nedvesség annyira megrongált, hogy csupán egyes helységekre lehet használni. Végül van a kötetben külön füzet, mely ismét Szepessel foglalkozik s néhány már föntebb is meglevőn kívül az 1626., 1630., 1635. és 1648-ik évi portaösszeírásokat tartalmazza 1648-ban a taksásokkal együtt.

A XXXVII. kötet *Sopron*, *Somogy* és *Sáros* vármegyékét öleli fel. Sopront illetők: 1542-ből a Rábaköz lakosságának részletes összeírása, mely valóságos népszámlálási munka s 1533-ból több jószág összeírása. Tulajdonképeni adóösszeírások vannak 1536., 1543., 1544., 1546., 1548. és 1550. évekből s az utóbbi kivételével mind igen részletesek. Somogyról megvannak az 1546., 1548., 1549. és 1550. éviéek s az utóbbi kivételével részletesek, mert a plébánosokat és egytelkeseket is kimutatják. Végül Sárosról itt vannak az 1538., 1539., 1540. (benne pontosan megjelölve a megye azon része, mely akkor János királyé volt), 1543. (részletes), 1548. (részletes) és 1551. évi összeírások.

A XXXVIII. kötetben *Sopron* folytatódik. Itt vannak az 1549. (részletes), 1550., 1552. (részletes), 1553., 1554., 1556., 1559., 1564., 1570. (az utóbbi öt mind részletes), 1574., 1575., 1588., 1593., 1596., 1597., 1598., 1599., 1600., 1601., 1603., 1604., 1608., 1609., 1610., 1619., 1622., 1635., 1638., 1647., 1648., 1696-iki összeírások. A legtöbb rendkívül részletes és érdekes. Főleg 1595-től vannak a nemesek, papok, egytelkesek, a kuriák stb. külön kimutatva. Sőt van 1599-ből egy összeírás, mely páratlan a maga nemében, mert a taksások sorában nemcsak a papokkal, molnárokkal stb., hanem a kalmárokkal, kereskedőkkel is találkozunk, kik név szerint sorolva fel s így itt a lakosság egy újabb eleme lép elénk. Van e kötetben az 1559-iki rendes lajstromon kívül év nélkül egy házösszeírás is, mely azonban 1598-ból való s a maga helyén ismét megvan. Van továbbá az 1648-iki lajstrom után az 1571-iki összeírás egy töredéke, 1572-ből pedig a Nádasdy-javak összeírása, mely a vármegye egy nagy részének állapotait világítja meg, míg a megyének Ausztriánál elzálogosított részeiről az 1619-iki lajstrom ad felvilágosítást.

A XXXIX. kötetben ismét *Somogy* és *Sáros* vármegyékkel találkozunk. Kezdődik a kötet a pécsi püspökség somogyi javainak összeírásával 1533-ból s ily összeírás több is van.

Adólajstromok vannak Somogyból: 1542. (az egyik a portákról, a másik a plébánosokról és egytelkesekről, 1545. (részletes), 1549. (egytelkesek is), 1552., 1553., 1555., 1557. (részletes), 1564., 1582., 1596. (ez évhez külön megyei helységnévtár), 1598., 1599., 1626., 1696. évekről. Ez utóbbi egész részletes s külön helység-indexszel van ellátva. Sáros vármegyére egy 1558-iki kitűnő s számos helységre kiterjedő urbariumon kívül itt vannak az 1557. 1566., 1622., 1647. és 1696-iki összeírások, melyek az 1622-ikinek kivételével mind igen jók és részletesek.

A XL. kötet *Esztergom* vármegyére vonatkozik. Itt vannak az 1531., 1532., 1533., 1543., 1546., 1549. (mind részletes), 1550., 1552., 1553. (a kettő részletes), 1554., 1556., 1559., 1564. (némi részletek, a pusztá falvak is felsorolva), 1565., 1566., 1567. (a kettő részletes), 1569. (ez évben ide van számítva *Pilis* vármegye 3 helysége: Cholnok, Kesztevez, Thobay egyenkint 6 portával) 1572., 1573., 1574. (mind részletes, az utóbbiban *Pilismegye* 4 helysége), 1576., 1578. (részletes), 1579., 1593., 1598., 1609., 1613., 1619., 1622., 1626., 1627., 1647. (ez igen érdekes, mert a lakosság sokféle elemét felöleli) és az 1696-iki összeírások. Ez utóbbi igen bő, de nem ez zárja be a kötetet, hanem az 1707-iki, mely amannál is jóval kimerítőbb. Van a kötetben sok másféle okmány is. A legérdekesebb 1549-ből az esztergomi érsekség falvainak összeírása, 1570-ből pedig ugyancsak az érsekség portáinak összeírása Esztergom, Komárom, Hont, Nógrád, Bars, Nyitra, Trencsén és Pozsony területén.

A XLI. és XLII. kötetek *Szabolcs* vármegyét ölelik föl. Az elsőben vannak az 1543., 1549., 1550., 1553., 1554., 1555., 1566., 1570., 1589. évi lajstromok, melyek a két utóbbi s az 1550-iki kivételével mind igen részletesek és becsesek. A másik kötetben vannak az 1567., 1571., 1572., 1574., 1577., 1578., 1582., 1588., 1596., 1600., 1601., 1602., 1603., 1604., 1605., 1608., 1609., 1610., 1618., 1619., 1626., 1631., 1636., 1647. és 1696-iki összeírások, mely utóbbi azonban nem nagyon részletes, míg a három legelső név szerint felsorolja az egytelkeseket is.

A XLIII. kötetben *Tolna*, *Trencsén* és *Ung* vármegyék összeírásai vannak. De Tolna csak az 1542. és 1543-iki lajstromokkal szerepel, melyek azonban igen részletesek s az első

a papokat és egytelkeseket is felsorolja. Trencsénből itt vannak az 1532. — közvetlenül utána 1638. — 1533., 1536., 1540., 1541., 1546. (részletes), 1548. (részletes), 1549-iki összeírások, ez utóbbi az egytelkesekkel. Végül Ungból itt vannak az 1538-ik adóbehajtáson s a rovónak 1542-43-iki részletes költségyszámláján kívül az 1543. (részletes), 1550., 1553., 1557. összeírások.

A XLIV. és XLV. kötetben *Trencsén* vármegye összeírásai folytatódnak. Amabban vannak az 1543., 1544. (részletes), 1549. (részletes, egytelkesek és molnárok is), 1550., 1552. (sok érdekes adattal), 1553., 1554., 1555. (mindhárom részletes), 1556., 1557., 1559., 1566. évi összeírások. De van itt igen sok más irat, főleg adószámadás. A megye történetére fontosabbak a hricsói vár javainak portái 1549—1572. közt, számos helység urbariuma 1553-ból, a csejtei és ujhelyi járások tizedszámadása 1571-ből; végül *Szepes* vármegye részletes összeírása 1551-ből. A másik kötetben vannak az 1578. (részletes), 1588. (részletes), 1596., 1598., 1600., 1601. (mindhárom részletes, a nemesek taxája is), 1602., 1603. (taxások is), 1608., 1609. (egyes falvokról érdekes adatok), 1613., 1618. (mindkettő részletes), 1619., 1622. (sok kortörténeti adat), 1623. (malmok is), 1625., 1626. (részletes), 1635. (pontos részletekkel a zsellérközségekről), 1647. (egytelkesek is) és 1696. igen részletes összeírások.

A XLVI. kötet *Turócz* és *Torna* vármegyékre terjed ki. Turóczból itt vannak az 1534. (részletes), 1535., 1536., 1543. (papok is), 1542., 1548. (részletes), 1550., 1553., 1557. (név szerint sorolja fel az adózó jobbágyságot), 1564. (részletes), 1565., 1566., 1567. (mind részletes), 1576., 1577., 1578. (az utóbbi kettő részletes), 1593. (egytelkesek is), 1596. (egytelkesek is), 1598. 1600. (igen részletes), 1601., 1602., 1603. (egytelkesek is), 1604., 1609., 1610., 1611., 1613., 1618., 1622., 1623., 1626., 1635., 1638., 1647. és 1696. (igen részletes) évi összeírások. Van azonban köztük igen sok más irat is, és pedig a turóczy porták helységenként való összehasonlítása 1549—1578. közt, sok adóhátraleki és közmunkaügyi irat, különösen pedig *Borsod* vármegye 1549-iki és *Árva* vármegye 1564. és 1565-iki igen részletes összeírása. A turóczy iratok után következnek Torna vármegye összeírásai az 1543., 1548., 1564. (mindhárom részletes), 1566., 1648., és 1696. (egész kimerítő) évekből.

A XLVII. kötet *Ung*, *Ugocsa* és *Varasd* vármegyéket öleli fel. Ungból itt vannak az 1552., 1554., 1555., 1566., 1574. (igen részletes), 1623., 1626., 1630., 1635., 1648. és 1696. (igen részletes), Ugocsából az 1622., 1625., 1636. és 1696. (igen részletes) összeírások. Varasd vármegyéből megvannak az 1566., 1567., 1570., 1576., 1582., 1583., 1588., 1596., 1598. (igen részletes s név szerint sorolja fel a lakosságot), 1601. és 1646-iki összeírások.

A XLVIII. ismét *Ung* vármegyével foglalkozik s az 1567., 1571., 1572., 1573., 1574., 1576., 1578., 1582., 1588., 1598., 1599. évi összeírásokat adja, melyek az első és a két utolsó kivételével mind igen részletesek.

A XLIX. kötet *Veszprém* vármegyére vonatkozik. Megvannak az 1531., 1536., 1542. (mind részletes), [1543., 1545., 1548., 1549. (egytelkesek is), 1550. (egytelkesek is), 1552., 1553. (sok érdekes a török pusztításról), 1554., 1555., 1556., 1557., 1559., 1564. (a három részletes). 1565., 1567. (részletes), 1569. (részletes), 1574., 1576., 1578., 1588. (sok érdekes adat, az egész magyarul van írva), 1596. (sok érdekes a török pusztításról), 1603. (taksások is), 1604. (taksások is), 1609., 1610., 1613., 1618., 1619., 1622., 1623., 1626., 1635., 1638., 1648., 1696. (igen kimerítő) összeírások.

Az L. kötetet nem volt alkalmam használni. A szlavoniai vármegyékre (Zágráb, Kőrös, Varasd, Pozsega) terjed ki s ez idő szerint Zágrábban, a horvát országos levéltárban őriztetik.

Az LI., LII., LIII. és LIV. kötetek a nagy *Zala* vármegyét ölelik föl. Az elsőben sok más iraton kívül megvannak az 1542. (egytelkesek is), 1544., (részletes, egytelkesek is), 1545. (részletes), 1548., 1572. (részletes), 1599. (egytelkesek, papok és molnárok), a másodikban sok számadáson kívül az 1531., 1534., 1536. és 1546. (egytelkesek is), 1548., 1549., 1552., 1553., 1554. évi összeírások, melyek az utóbbi három kivételével mind igen részletesek. A harmadik kötetben vannak az 1555., 1556., 1557., 1564., 1566., 1567., 1569., 1570., 1572. évi összeírások, melyek legtöbbször részletes. Van e kötetben sok adóügyi irat s egy 1565-iki érdekes tizedszámadás. Végül a negyedik kötetben vannak az 1574., 1576., 1578., 1582., 1588., 1593. (mind részletes), 1596. (a praedialisták), 1598., 1600. (egy-

telkesek), 1610., 1611., 1613., 1618., 1622. (a kettő részletes), 1623., 1635., 1638., 1647. és 1696. (igen részletes) összeírások.

Az LV. kötetben veszszük *Szatmár* vármegye összeírásait. Itt vannak az 1567., 1570., 1572., 1576., 1578., 1582., 1588., 1596., 1598., 1599., 1600., 1601., 1602., 1603., 1604., 1605. 1606., 1610., 1612. (mindháromban a taksások is), 1618., 1620., 1630., 1635. és 1648-iki porta-összeírások.

Az LVI. kötet két nagy vármegyét és pedig *Zemplént* és *Szatmárt* öleli fel. Zemplénből itt vannak az 1541., 1545., 1548., 1549. és 1696-iki összeírások, melyek az 1545-iki kivételével mind igen részletesek. Utánok következnek Szatmármegye következő összeírásai: 1548., 1549., 1552., 1553., 1554. és 1555-ből, melyek az elsőnek kivételével mind részletesek.

Az LVII. és LVIII. kötetek ismét *Zemplén* vármegyére vonatkoznak. Amaz kezdődik néhány falu 1560-iki úrbéri összeírásával, mely e kötetben egy másik, részben bővebb példányban is megvan. Az összeírásokból itt vannak az 1567. (részletes), 1570., 1572., 1573., 1574., 1576., 1577., 1578., 1582., 1596., 1598., 1599., 1600., 1601., 1602., 1603., 1604. (ez utóbbi öt évből az összes taksások is), 1605., 1606. (taksások is), 1609., 1630., 1631., 1635. és 1647. éviéik. A másik kötet csak az 1610., 1613., 1618. és 1620. évi összeírásokat tartamazza, mert az iratok túlnyomó nagy része a megye XVI. századi adóhátralékaira vonatkozik.

Az LIX. kötet *Zólyom* vármegye összeírásait adja. Megvannak az 1535., 1536. (mindkettő részletes), 1541., 1542., 1548. (egész részletes), 1549. (egytelkesek is), 1550., 1552., 1553., 1554., 1556., 1557., 1559., 1564. (mindkettő részletes), 1566., 1570., 1572., 1574. (részletes), 1576., 1578., 1588., 1593., 1596., 1598., 1601., 1603., 1604., 1609. (mind a négyben az egytelkesek is), 1610., 1613., 1622., 1626., 1627., 1635., 1638., 1647. és 1696. (igen részletes) összeírások. E kötetben van továbbá *Bars* vármegye egy 1600-iki összeírása.

A LX. kötet *Közép-Szolnok* vármegyére vonatkozik. Megvannak benne az 1544. (részletes), 1546., 1547. (csupán adóhátralékok), 1549. (részletes, egytelkesek is), 1550., 1552., 1553., 1554., 1564., 1566. (mind az öt részletes), 1567., 1570., 1604. és 1605-iki összeírások.

A nagy gyűjtemény utolsó négy kötete már nem egy vagy két vármegyére vonatkozik, hanem mindegyik a vármegyék egész hosszú sorát öleli föl, néha a legkülönbözőbb időkbel. Tartalmuk azonban fölötte becses, mert itt leginkább olyan évek összeírásait kapjuk, melyek nincsenek meg, vagy nem oly részletesek az előző kötetekben. Különösen becses a LXI. kötet (hátán a következő cím: *Generalis regni portarum conscriptio* mely a XVI. század derekáról, s még előbbi évekből is közöl igen sok, nagyrészt egyöntetű rendszer szerint készült összeírásokat [s ezek legtöbbjét használtam alapul a magyar jobbágynépességről s magyar nemességről a mohácsi vész után szóló nagyobb tanulmányaim megírásánál. E kötetben az összeírások következő sorrendben következnek: Bihar 1552., némi részletekkel; Pozsony, Nyitra, Komárom, Esztergom 1553., mind részletes; Bars 1553., csak a porták; Hont 1549., szintén csak a porták; Nógrád, Heves, Borsod, Gömör, Árva, Turócz, Liptó 1553-ból, mind részletes; Trencsén ugyanez évből csak a porták; Zólyom, Szepes, Sáros, Torna, Zemplén, Ung, Ugocsa, Máramaros, Bereg, Szatmár 1553-ból, mind részletes; Szabolcs 1549-ből részletes; Kraszna, Közép-Szolnok, Moson, Győr 1553-ból, mind részletes; Veszprém ugyanez évből, de csak a porták; Sopron, Vas, Zala 1553-ból, mind részletes; Somogy 1550., részletes; Fehér 1543.; Abauj 1543., néhány falu részletes, a többi csak a portaszámmal; Csongrád, Arad, Csanád, Zaránd 1561., csak a porták; Baranya 1551., csak a porták; Zágráb, Varasd, Körös 1553., csak a porták; Tolna 1543., részletes; Esztergom, Pest, Pilis, Solt 1626—27., csak a porták; Somogy 1534., részletes.

A LXII. kötet tartalma szintén nagyon vegyes, de mégis leginkább *Pest*, *Heves* és a velök szomszédos megyékre vonatkozik. Pest és Soltmegye portái 1578., Szarvaskő vára tartozékai 1557., Heves, Szolnok, Pest, Solt megyék portái 1576. és 1582., Heves és Szolnok megyék portái 1570., 1572., 1574., 1578., 1582., 1588., Heves összeírásai 1600., 1602., 1605., Heves és Szolnok megyék együttes összeírásai 1618. és 1620. évekből. Mindezek élénk világot vetnek a török uralom itteni terjeszkedésére, mert míg például 1574-ben Heves és Szolnok területén még 2742 portát írtak össze, 1620-ban már csak 208 $\frac{1}{4}$ porta szerepel. Ez évről azonban megvan az egytelkesek, szabadosok, jászok és kunok adója

is, mely összesen 230 frt 60 krt tett. Ugyane kötetben vannak még Pest és Solt 1570. és 1574-ki összeírásai; Szolnok, Pest, Solt, Heves, Csongrád együttes összeírásai az 1570., 1572., 1576. és 1583. évekből az adószámadásokkal; Heves-Szolnok megyék 1626-iki portái sok részlettel, ugyane megyék 1708-iki részletes összeírása; Abauj 1546-iki összeírása némi részletekkel; Heves, Csongrád és Szolnok megyék 1647-iki összeírása sok részlettel; 1541-ből Abauj, Szepes, Sáros, Borsod, Torna, Gömör, Zemplén, Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros érdekes adószámadásai; 1559-ből baranyamegyei tizedszámadás és 1582-ből a szepesi kamara utasítása a tornai rovó számára.

A LXIII. kötet tartalma szintén vegyes. Az eredeti sorrend szerint következik 1591-ből *Abaujmegye* népesedési szempontból fölülte becses összeírása, mely a nemeseket és jobbágyokat névszerint, s a marhaállományt felsorolja. Ezt követik *Bereg* vármegye összeírása az 1567., 1570., 1622., 1626., 1630., 1635., 1647. évekből, valamint a megye 1671. és 1697-iki adótartozása. Itt azután ismét *Borsod* vármegyére akadunk; megvannak az 1595. (taksások is), 1598., 1623., 1626., 1630., 1635. (igen érdekes, az egytelkesek is), 1647. (szintén érdekes), 1656. (fontos a borsodi hódoltságra) és 1696-iki összeírások, ez utóbbi táblázatosan. Ezután következnek *Hont* vármegye összeírása II. Rákóczy Ferencz korából; *Máramaros* megye összeírásai 1600., 1601., 1603., 1604. és 1605-ből, melyek mind részletesek; *Zalamegye* összeírásai 1533., 1544. (mindkettő részletes), 1550. és 1553-ból. Ez utóbbi a maga nemében egyedül áll s rendkívül fontos, mert felsorolja név szerint az egész birtokos és egytelkes nemességet, a mint az az insurrectióra bevonult; a meg nem jelentek neve is említve van. *Trencsénmegyének* is van 1728-iki összeírása és számos XVI. századi összeírás az oláhoknak nevezett (a hegyek közt pásztorkodással, marhategytelkesességgel foglalkozó) lakosság falvai összeírásával. *Ugocsa* csak az 1635-iki, *Ung* ellenben az 1567., 1570. és 1630. évi összeírásokkal szerepel a kötetben, mely *zemplénmegyei* szolgabírák 1675—77-iki számadásaival végződik.

A nagy gyűjtemény utolsó, vagyis LXIV. kötetét *Tolna* és *Baranya* vármegyék 1564-diki összeírása nyitja meg. Ezután következnek Baranya 1715. és 1738., *Bihar* s néhány más megye 1696-iki összeírásai. Erre egész csomó adószámadást talál-

lunk olyan megyékről, melyek ez időbeli helyi történetéről kevés forrás jutott ránk, s azért e számadások is figyelmet érdemelnek. Vannak számadások 1552-ből *Külső-Szolnok*, *Csongrád*, *Zaránd*, *Csanád*-; 1553-ból *K.-Solnok* és *Zarándmegyéből*; 1555., 1558., 1560., 1561-ből *Zaránd Solnok*, *Csanád*, *Csongrád* és *Arad* portái, 1560-ban a tiszántúli falvak említésével. Egy nagy adószámadáson kívül, mely 1588-tól egész 1640 utánig terjed különböző vármegyékről, *Kraszna* néhány helységének 1604-iki, s *Ugozca* 1567., 1620., 1570., 1572., 1574., 1578., 1582., 1588., 1598., 1599., 1600., 1601., 1602., 1604., 1606., 1609., 1610. és 1618. évi portái következnek. Különösen becsesek az 1567., 1570., 1572. és 1574. évi jegyzékek, melyek név szerint sorolják fel az összes adozó jobbágyságot. Az 1604-iki összeírásban, mely a házak számát tünteti ki, a rovó azon házat, mely adó alá esett, «ravatalos ház»-nak nevezi.

Ez ismertetéssel első sorban azt tartottam szem előtt, hogy tájékozást nyújtsak az országos levéltár e nagy gyűjteményének tartalmáról, a mi azért is szükséges, mert egyes vármegyék összeírásai különböző kötetekben vannak szétszórva, s a ki például Máramaros vármegye csupán azon összeírásait használná, mely a máramarosi kötetben van, az csak az anyag egy részét dolgozhatja fel. Ez anyag s általában a gyűjtemény kútfői értékét föntebb röviden már jeleztem. Ez érték azonban a legjobban szembe tűnik az összeírások tanulmányozása közben s a szakember azonnal észre fogja venni, hogy a dicális összeírásokban olyan sokoldalú, olyan becses anyagalmaz kínálkozik, mely nemcsak a helyi, hanem a nemzeti történet XVI. és XVII. századi alakulatát is egészen új és tanuságos világitásba helyezi.